

УДК 336.77.01

ФІМЯР Світлана Володимирівна,
кандидат економічних наук, доцент,
кафедра фінансів, обліку і аудиту,
ЧФ ПВНЗ «Європейський університет»

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ КРЕДИТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ: МІЖНАРОДНІ ПОРІВНЯННЯ

Сучасна кредитна система України в умовах глобалізації розглядається як одна з найважливіших сфер національного господарства країни. Вона належить до ринкового типу, а тому, як і багато інших країн, перебуває під впливом циклічних коливань. З огляду на політичну та фінансову кризу у країні питання ефективності функціонування кредитної системи є досить неоднозначним за своїми наслідками зміни пріоритетів у кредитній діяльності банків. В статті досліджуються особливості функціонування кредитної системи України, здійснюються порівнянні кредитних систем зарубіжних країн.

Ключові слова: кредитна система, інфраструктура кредитної системи, рівні кредитної системи.

Постановка проблеми. В процесі відтворення української економіки однією з важливих умов стабільності та надійності економічної системи є кредитна система, що здатна забезпечити значний обсяг інвестицій, яких потребує держава.

Розглядаючи сутність і значення кредитної системи треба відзначити, що вона має свої особливості, які відбивають специфіку організації суспільного виробництва в конкретних умовах. Кредитна система до своєї структури включає банківську систему і систему небанківських кредитних установ. Ступінь її розвитку обумовлюється певними чинниками, серед яких можна виділити наявність та відпрацьованість законодавчих актів, конкретні умови господарського життя в країні, тощо. Побудова міцної української держави передбачає створення й забезпечення чіткого функціонування грошово-кредитної й банківської системи. Актуальність цих питань зумовлюється їх складністю й великою важливістю.

Аналіз досліджень та публікацій. Завдяки своїй актуальності, кредитна система широко досліджувалася українськими економістами протягом останнього десятиліття, зокрема у роботах М. Олексієнка, А. Гальчинського, В. Дзюблока, І. Шамова, О. Лаврушина.

Мета статті. Метою даного дослідження є визначення особливостей функціонування кредитної системи України на основі міжнародних порівнянь кредитних систем провідних зарубіжних країн.

Викладення основного матеріалу дослідження. Розглядаючи сутність і значення кредитної системи слід відзначити, що у кожній країні вона має свої особливості, що відбивають специфіку організації суспільного виробництва в конкретних економічних та політичних умовах. Структура кредитної системи включає банківську систему і систему небанківських кредитних установ. Ступінь її розвитку обумовлюється певними чинниками, серед яких можна виділити наявність та відпрацьованість законодавчих актів, конкретні умови господарського життя в країні, тощо.

Ефективна діяльність кредитної системи в будь-якій країні з ринковою економікою передбачає необхідність ієрархічної побудови її інститутів на двох рівнях: перший – центральний банк країни; другий – комерційні банки і спеціалізовані кредитно-фінансові інститути. Така структура уможливує оптимальну організацію відносин між різними ланками кредитної системи, забезпечуючи належну координацію та регулювання їхньої діяльності з метою якнайповнішого задоволення потреб різних учасників господарського обороту у кредитно-фінансових послугах [6, с. 46]. Організація кредитної системи на двох рівнях дає змогу ефективно розподілити адміністративно-регулювальні та операційні функції між центральним банком і іншими кредитними інститутами, що забезпечує належний рівень обслуговування суб'єктів ринкових відносин. Окреме місце у складі

кредитної системи належить інфраструктурі, тобто комплексу засобів, що забезпечують нормальне функціонування інститутів кредитної системи (табл.1).

Таблиця 1

Основні елементи інфраструктури кредитної системи

Елементи	Характеристика
1. Нормативно-правове забезпечення	включає систему законів і підзаконних актів, які юридичне визначають і регламентують сфери діяльності кредитних інститутів.
2. Системи захисту інтересів вкладників банків	передбачають діяльність спеціалізованих органів страхування депозитів клієнтів під контролем центрального банку, незалежних урядових органів або самих комерційних банків.
3. Національні асоціації банків та інших кредитних установ	об'єднаних за функціональними ознаками з метою захисту інтересів своїх членів і встановлення для них основних правил ведення бізнесу, тобто для саморегулювання своєї діяльності.
4. Інформаційне забезпечення	передбачає наявність спеціалізованих організацій, які встановлюють рейтинги банків, наявність централізованих систем інформації про клієнтів, публікацію спеціальних видань зі статистичними та аналітичними матеріалами про стан грошово-кредитної сфери економіки.
5. Розрахункова мережа	забезпечує врегулювання платіжних зобов'язань між інститутами кредитної системи через електронні засоби зв'язку, клірингові палати, обчислювальні центри, що можуть контролюватися центральним банком або бути самостійними організаціями.
6. Інкасаторське та охоронне обслуговування кредитних інститутів	може здійснюватись як самими банками, так і спеціалізованими організаціями.
7. Система підготовки кадрів для кредитних інститутів	включає мережу навчальних закладів, які готують спеціалістів для роботи в кредитних установах.

Джерело: складено за [1], [5]

Таким чином, не здійснюючи безпосередньо операцій інститутів, інфраструктура кредитної системи створює оптимальні умови для виконання банками й небанківськими кредитно-фінансовими інститутами своїх функцій. Банки як основа кредитної системи є головними посередниками у всьому комплексі взаємовідносин різних суб'єктів ринкової економіки. Особливості діяльності банку за ринкових умов можна показати на основі його функцій (рис. 1).

Основні функції банків	посередництво в кредиті
	акумулювання вільних коштів і перетворення їх на капітал
	посередництво в платежах
	створення кредитних засобів обігу

Рис. 1. Основні функції банків

Становлення кредитних систем зарубіжних країн обумовило застосування різних моделей їх організації та функціонування. На сучасному етапі у переважній більшості країн з ринковою економікою створені й активно розвиваються дворівневі банківські системи, де на першому рівні функціонує центральний банк країни, на другому – комерційні банки. При цьому небанківські фінансові установи підпорядковуються окремому регулятору.

У деяких країнах функціонують трирівневі банківські системи, до яких входять також й кредитні інститути небанківського типу (страхові компанії, інвестиційні фонди, фінансові компанії тощо). Найбільш типовими трирівневими кредитними системами є системи Швейцарії та Японії. Слід зазначити, що до кредитно-банківської системи Німеччини, Франції, США, крім банків, входять також різні кредитні установи – Федеральне відомство нагляду за кредитною справою (Німеччина). Комітети з банківської регламентації і кредитних установ, а також Банківська комісія (Франція), Рада Керуючих Федеральної Резервної системи. Федеральний комітет відкритого ринку,

Управління Контролера грошового обігу і Федеральна корпорація страхування депозитів (США) [3]. Особливістю є й те, що в США переважають приватні кредитно-фінансові інститути (акціонерні), а в країнах Західної Європи та Японії поряд з приватними значне місце посідають напівдержавні, державні і кооперативні кредитно-фінансові установи.

У світовій банківській практиці банківські системи розрізняють також за характером здійснюваних послуг, сутністю банківських операцій, пов'язаних з широким впровадженням електронно-обчислювальної техніки й оргтехніки в банківську сферу. Так, європейські банки здійснюють іпотечні операції, широко використовуючи заставні. У США небанківські кредитні інститути юридично прирівняні до банківських установ. У Великій Британії небанківські установи мають певні обмеження у порівнянні із банківськими установами. Специфіка побудови кредитних систем виявляється і в тому, що в окремих країнах Європи (Німеччина, Франція, Італія, Австрія) не існує чіткого розмежування між комерційними та інвестиційними банками, що визначається становищем останніх на ринку цінних паперів. У Німеччині, наприклад, банки поєднують короткострокові, депозитно-позичкові і довгострокові інвестиційні операції. У США кредитні та інвестиційні банківські операції чітко розмежовані. Інвестиційні банки виконують операції з державними і корпоративними цінними паперами, а комерційним банкам заборонено виконувати операції на фондовому ринку з корпоративними цінними паперами. У Великій Британії функції комерційних та інвестиційних банків також чітко розмежені. Інвестиційні банки Англії мають право як звертатися до центрального банку за централізованими кредитами, так і працювати із залученими коштами комерційних банків.

Світова практика виробила два принципи побудови комерційних банків: - принцип сегментування, коли банківська діяльність обмежена певним видом операцій чи сектором грошового ринку; – принцип універсальності, коли будь-які обмеження на діяльність банків на грошовому ринку знімаються [3]. Принцип сегментування чітко простежується в банківському законодавстві США та Японії, де банкам, по суті, заборонено здійснювати операції з цінними паперами корпорацій, з нерухомістю, страхові операції тощо. В більшості країн Західної Європи такі обмеження знято і банки другого рівня можуть надавати будь-які фінансові послуги на грошовому ринку.

У світовій практиці існують різні підходи до організації банківського нагляду. Так, можна виділити три групи країн, які відрізняються за місцем та роллю центрального банку в управлінні і способом побудови наглядових структур у державі (табл. 2).

Таблиця 2

Світові підходи до організації банківського нагляду

Група	Організація банківського нагляду	Країни
Перша група	це країни, у яких контрольні функції здійснює центральний банк	Австралія, Ісландія, Італія, Іспанія, Португалія
Друга група	це країни, у яких контрольні функції виконуються не центральним банком, а іншими органами	Австрія, Данія, Канада, Норвегія, Швеція, Фінляндія
Третя група	це країни, у яких контрольні функції здійснюються центральним банком спільно з іншими органами	Швейцарія – Центральний банк, Федеральна Банківська комісія та Швейцарська банківська асоціація; Франція – Банк де Франс спільно з Банківською комісією; Німеччина – Німецький Федеральний банк спільно з Федеральним відомством нагляду за кредитною справою; США – Федеральна Резервна система спільно з Міністерством фінансів, Казначейством – через Контролера грошового обігу, із незалежним агентством – Федеральною корпорацією страхування депозитів.

Джерело: складено за [3], [4]

У практиці зарубіжних країн центральні банки відрізняються не лише за правовим статусом та їх роллю в кредитній системі держави, але є дуже різноманітними за правовими формами, власністю на їх капітал, ступенем незалежності від виконавчої влади тощо.

У переважній більшості країн центральні банки є державними (Велика Британія, Франція, Німеччина, Канада, Росія тощо); у деяких країн – акціонерними (США, Італія); деякі центральні банки мають змішану форму власності (Австрія, Бельгія, Японія), коли частина капіталу належить державі, а частина перебуває в руках юридичних і фізичних осіб. Так, 50% статутного капіталу Австрійського національного банку належить державі, а решта – комерційним банкам, страховим компаніям та іншим організаціям [4].

Велике значення для забезпечення стабільності економічного розвитку держави має ступінь незалежності центрального банку від виконавчої влади, який також відрізняється у різних країнах. Найбільш незалежними від державних органів вважаються центральні банки Австрії, Німеччини та Швейцарії. В законодавстві цих країн відсутні норми щодо втручання уряду в грошово-кредитну політику, що регулюється центральним банком. Певною самостійністю відрізняються банки, які за чинними у країні законодавством підзвітні різним органам влади (Канада, США, Нідерланди, Японія). В законодавстві Японії передбачено суворе право державних органів скасувати рішення центрального банку. Найбільш залежним від виконавчих органів вважається центральний банк Італії, де в законодавстві закріплено право уряду на втручання в діяльність цього банку.

Сучасна кредитна система України розглядається на сучасному етапі розвитку як одна з найважливіших сфер національного господарства країни. Вона належить до ринкового типу, а тому, як і в багатьох інших країнах перебуває в процесі становлення і має перспективи щодо подальшого економічного зростання. З огляду на прискорену динаміку розвитку банківської системи питання ефективності функціонування кредитної системи є досить неоднозначним за своїми наслідками зміни пріоритетів у кредитній діяльності банків.

У сучасних реаліях України існує системна криза у функціонуванні національної кредитної системи, що торкається як діяльності її провідної ланки – банківської системи, так і небанківських фінансових установ.

Очевидно, що найбільш значними проблемами кредитної системи України є нестабільність фінансової та політичної систем, недосконале та непостійне законодавство, неефективні методи грошово-кредитного регулювання, підвищення кредитних відсотків на міжнародних фінансових ринках, зменшення зацікавленості іноземних інвесторів у зв'язку із зниженням кредитного рейтингу України, низький рівень інфраструктурного забезпечення.

Вказані проблеми посилюються несприятливими зовнішньоекономічними чинниками, зокрема світовою економічною кризою та посиленням через це всього комплексу економічних, соціальних та політичних проблем.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, кредитна система за своїми характеристиками є досить важливим фінансово-правовим інститутом, оскільки здійснюючи контроль в державі за всіма фінансовими потоками, може як стабілізувати, так й дестабілізувати економіку. Кредитні системи провідних зарубіжних країн за своєю структурою є досить схожими, вони мають ряд подібних ознак. Головною і найбільш характерною ознакою будь-якої кредитної системи є те, що її очолює Центральний банк, який регулює та контролює майже всі фінансові процеси у країні. В Україні це НБУ, який є центральним банком країни, емісійним центром, поряд з цим він виконує ряд регулюючих, наглядових та контрольних функцій. Однак він не виконує розрахункових та кредитних операцій з підприємствами та фізичними особами.

Список використаних джерел

1. Дзюблук О.В. Фінансова стійкість банків як основа ефективного функціонування кредитної системи: монографія / О.В. Дзюблук, Р.В. Михайлюк. – Тернопіль: ТНЕУ, 2013. – 316 с.

2. Карчева Г. Особливості функціонування банківської системи України в умовах фінансово-економічної кризи / Г. Карчева // Вісник НБУ. – 2011. – № 11. – С. 12-18.
3. Лисенков Ю.М., Коротка Т.А. Грошово-кредитні системи зарубіжних країн. – К: Зовнішня торгівля, 2012. – 118 с.
4. Мельник П. В. Банківські системи зарубіжних країн : навч. посібник / П. В.Мельник, Л.Л. Тарангул, О.Д. Гордей. – К.: Алерта, 2011. – 586 с.
5. Олексієнко М. Кредит і кредитні правовідносини: економічна природа і практика законодавчого регулювання / М. Олексієнко, В. Ольшанський, Е. Першиков. – К. : Либідь, 2014. – 220 с.
6. Шамова І. В. Грошово-кредитні системи зарубіжних країн : навчально-методичний посібник / І. В. Шамова. – К. : КНЕУ, 2012. – 157 с.

FIMIAR Svitlana Volodymyrivna,

PhD (Economics), Associate Professor, Department of Finance and Accounting,
European University, Cherkasy

FEATURES OF FUNCTIONING OF THE CREDIT SYSTEM OF UKRAINE: INTERNATIONAL COMPARISONS

***Abstract.** Modern credit system of Ukraine is considered at the present stage of development as one of the most important spheres of the national economy. It belongs to the type of market, but because, like many other countries in the process of formation and has prospects for further economic growth. Given the accelerated dynamics of the banking system questions the functioning of the credit system is very ambiguous on the consequences of changing priorities in the credit activity of banks. The article explores the peculiarities of the credit system of Ukraine, made comparison of credit systems of foreign countries.*

***Keywords:** credit system, the infrastructure of the credit system, the levels of the credit system.*

*Одержано редакцією: 13.01.2015
Прийнято до публікації: 19.01.2015*

УДК 65.011.7

ШИКОВА Олена Миколаївна,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри управління фінансово-
економічною безпекою, Навчально-науковий
Інститут менеджменту безпеки ВНЗ Університет
економіки та права «КРОК», м. Київ

ОЦІНКА РИЗИКІВ ПРИ МОДЕЛЮВАННІ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

У сучасних фінансових та політичних умовах забезпечення економічної безпеки є життєво необхідним для будь-якого підприємства. У статті розглядаються теоретичні аспекти моделювання систем економічної безпеки на основі оцінки ризиків. Узагальнюється досвід застосування різних підходів до вирішення цієї проблеми.

***Ключові слова:** система економічної безпеки, ризик, оцінка ризиків, моделювання систем економічної безпеки.*

Постановка проблеми. Зважаючи на соціальні, політичні, фінансові та економічні реалії країни забезпечення економічної безпеки підприємства набуває сьогодні особливої важливості. Одним із наукових методів вирішення цієї задачі є моделювання. При побудові дієвої моделі необхідно враховувати стан і розвиток в часі основних складових системи, наявність внутрішніх та зовнішніх загроз та ризиків. На сьогоднішній день в науковій літературі питання оцінки ризиків з метою подальшого використання при побудові моделі саме в галузі економічної безпеки висвітлено недостатньо. Тому це питання потребує подальшого розширення та поглиблення теоретичної бази.